

TADBIRKORLIK FAOLIYATIDA TABIIY RESURLARDAN OQILONA FOYDALANISH VA INSTITUSIONAL MUHITNI RIVOJLANTIRISH

Soipova Nargisxon Safarboyevna

Guliston davlat universiteti, Iqtisodiyot ta'lim yo'nalishi magistranti

soipovanargis3@gmail.com

Guliston davlat universiteti, Iqtisodiyot ta'lim yo'nalishi talabasi

Sheralieva Farangis Narzulla qizi

farangizsheraliyeva40@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7997754>

Annotatsiya. Maqolada davlat, jamiyat va tadbirkorlik kabi institutlarning o'zaro ta'siri ko'rib chiqiladi. Jamiyat va tadbirkorlik institutsional muhit va kelishuvlarning ishtirokchisi sifatida tavsiflanadi. Ijtimoiy tadbirkorlik ushbu institutsional a'loqalarni kengaytirish va mustahkamlashga qaratilgan va ularni amalga oshirishda eng muhim tarkibiy qism ekanligi asoslangan.

Keywords: tadbirkorlik, davlat, ijtimoiy mas'uliyatli tadbirkorlik, institutsional muhit, institutsional shartnomalar.

РАЗУМНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ В ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И РАЗВИТИЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ СРЕДЫ

Аннотация. В статье рассматривается взаимодействие таких институтов, как государство, общество и бизнес. Общество и предпринимательство характеризуются как участники институциональных сред и механизмов. Социальное предпринимательство направлено на расширение и укрепление этих институциональных отношений и основано на том, что оно является важнейшим компонентом в их реализации.

Ключевые слова: предпринимательство, государство, социально ответственное предпринимательство, институциональная среда, институциональные контракты.

WISE USE OF NATURAL RESOURCES IN BUSINESS ACTIVITY AND DEVELOPMENT OF THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT

Abstract. The article examines the interaction of institutions such as the state, society and business. Society and entrepreneurship are characterized as participants in institutional environments and arrangements. Social entrepreneurship is aimed at expanding and strengthening these institutional relations, and it is based on the fact that it is the most important component in their implementation.

Keywords: entrepreneurship, state, socially responsible entrepreneurship, institutional environment, institutional contracts.

Kirish.

Mamlakatdagi hozirgi iqtisodiy vaziyat bozor iqtisodiyotining ijtimoiy yo'nalishi zarurligini aks ettiradi. Jamiyat, biznes va davlat o'rtasidagi munosabatlar birinchi o'ringa chiqadi. Ular mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi doirasida ijtimoiy yo'nalish muammolarini hal qilishda asosiy hisoblanadi. Tadbirkorlik bozor munosabatlari taraqqiyotining asosiy omillaridan biri bo'lib xizmat qiladi va bozorni faoliyatning barcha sohalarida rivojlantirishga imkon beradi:

moliyaviy resurslarni ham, ishlab chiqarishni ham safarbar qiladi, raqobat muammolarini hal qiladi, shuningdek, ko'plab ijtimoiy masalalarni muhokama qilishda ishtirok etadi.

Tadbirkorlikni institutsional kelishuvlar va atrof-muhitning tadbirkorga ta'siri nuqtai nazaridan va aksincha ko'rib chiqish kerak. Atrof-muhitning tadbirkorga ta'siri – bu munosabatlardagi birinchi daraja, institutsional muhit – ikkinchi, institutsional kelishuvlar-uchinchi. Institutsional tuzilmalar doirasida korxonalarining raqobat va hamkorlikni rivojlantirishni ta'minlaydigan tashqi va ichki muhit bilan o'zaro ta'sir qilish usullarini tushunish kerak.

Adabiyotlar va metodlar

Institutsional tadbirkorlik siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy xarakterga ega bo'lgan munosabatlar muhiti sifatida talqin etiladi, tadbirkor ularga turli masalalarni hal qilishda ishtirok etadi [1, 8-bet]. Institutsional elementlarning o'zaro ta'sirining bunday xilma-xilligi va ularning bir-biriga ta'siri tadbirkorlikning butun sohasi kabi ijtimoiy (huquqiy) normalar yordamida ta'minlangan ishbilarmonlik muhitining ancha yuqori tuzilganligidan dalolat beradi. Yuqorida aytilganlar tadbirkorlikni o'rganishga institutsional yondashuv uni har tomonlama bilishning eng real usuli degan xulosaga olib keladi. Bu usul tadbirkorning iqtisodiy faoliyati va huquqiy munosabatlarining birlamchi, o'zaro bog'langan va tayanch "g'ishtlari"ga erishish imkonini beradi.

Tadbirkorlikni amalga oshirish ko'plab omillarga bog'liq. Bunga birinchi navbatda institutsional muhit ta'sir qiladi. Tadbirkorlar o'z faoliyatida, jamiyat va davlat kabi asosiy institutlar bilan o'zaro munosabatlarida qanday to'siqlarga duch kelishini aniq tushunish kerak. Tadbirkorlikning institutsional muhiti iqtisodiyotning institutsional muhitining bir qismidir.

Taxlil va natijalar

Zamonaviy sharoitlarda O'zbekistonda tadbirkorlik tobora ko'proq turli xil ijtimoiy muammolarni hal qilish uchun javobgarlikni o'z zimmasiga olmoqda. "Ijtimoiy mas'uliyatli tadbirkorlik" tushunchasi paydo bo'ldi va ishlatilmoqda. Bu xo'jalik yurituvchi sub'ektning tovarlar, ishlar, xizmatlar ishlab chiqarish sohasiga innovatsiyalarni joriy etish tashabbusini anglatadi, bu subyektning aholining ehtiyojlarini qondirish va subyekt tomonidan foyda olish maqsadida sodir etilgan harakatlar va turmush darajasini belgilovchi majburiyatlarni o'z zimmasiga olish bilan belgilanadi.

GOST riso 26000-2012 "ijtimoiy javobgarlik bo'yicha qo'llanma" standartiga muvofiq, unda ijtimoiy javobgarlikni tan olish, ijtimoiy mas'uliyatli korxonalarining manfaatdor tomonlar bilan o'zaro munosabatlari, bunday biznes faoliyatining tamoyillari va boshqa muhim jihatlari masalalari ko'rib chiqiladi, ular o'zaro aloqada bo'lgan tashkilotlar va institutlarning faoliyati dolzarb bo'lib qoladi. Ijtimoiy mas'uliyatli xatti-harakatlarga bo'lgan ehtiyojni anglash va uning afzalliklari, ijtimoiy mas'uliyatli tadbirkorlikning maqsadi umuman mamlakatning barqaror rivojlanishiga ko'maklashishdir.

Jamiyat manfaatlarini ko'zlagan holda tadbirkorlik va davlat hokimiyati organlarining o'zaro hamkorligi mamlakatimiz barqaror rivojlanishining eng muhim omilidir. Shu bilan birga, biznesning funksiyalari mahalliy, yashash hududi bilan chegaralangan, davlat funksiyalari esa global xarakterga ega. Bu borada biznes va davlat o'rtasidagi a'loqalarning bir qancha modellarini ko'rib chiqish mumkin.

1. Majburlash. Hokimiyat jamiyatning ijtimoiy dasturlariga sarmoya kiritishni talab qiladi.

2. Ragʻbatlantirish. Ijtimoiy muammolarni hal qilish uchun tadbirkorlik xarajatlari evaziga hokimiyat tomonidan resurslar bilan ta'minlash.

3. Begonalashtirish. Hokimiyat hech qanday tarzda aralashmaydi va biznesning ijtimoiy masalalarni hal qilishiga munosabat bildirmaydi.

4. Hamkorlik. Resurs almashinuvi. Biznes moliyaviy, innovatsion, ekspert aktivlariga ega. Hokimiyat - ma'muriy, siyosiy, axborot. Bu oʻzaro ta'sirning asosidir [3, p. 116].

Aynan sheriklik ijtimoiy mas'uliyatli tadbirkorlikni rivojlantirishning optimal modelidir. Bu jihat biznes va jamiyat oʻrtasidagi oʻzaro munosabatlarga ham tegishli. Ijtimoiy mas'uliyatli korxonalar va ular bogʻlangan muassasalar oʻrtasidagi munosabatlar oʻzaro manfaatli hamkorlik tamoyiliga asoslanishi kerak.

Tadbirkorlikning ijtimoiy mas'uliyati kompaniyaning yetakchi mavqega erishish va uni saqlab qolish uchun muvaffaqiyatli rivojlanishining asosiy jihati hisoblanadi. Shu bilan birga, ijtimoiy mas'uliyat tizimli yondashuvga asoslanishi va barcha manfaatdor tomonlarning manfaatlarini hisobga olishi kerak. Ijtimoiy mas'uliyatli biznesning afzalliklarini aniq tushunish va uning atrof-muhitga nisbatan xatti-harakatlarini batafsil tahlil qilish kerak. Shuning uchun koʻrib chiqilayotgan institutlarning oʻzaro ta'siri turli yoʻllar bilan amalga oshiriladi.

Bugungi kunda davlat, jamiyat, tadbirkorlik kabi institutlar yaqindan hamkorlik qilib, aloqalarni rivojlantira boshladi. Biz quyidagi tendentsiyani kuzatamiz: muvaffaqiyatli, rivojlanayotgan kompaniya boʻlish uchun maksimal daromad olish uchun ishlashning oʻzi kifoya emas; Jamiyatda barqaror mavqega ega boʻlish uchun korxona maqsadi kelajakka yoʻnaltirilgan boʻlishi, qisqa muddatda maksimal foyda olishga intilmasligi va mablagʻlarning bir qismini turli ijtimoiy muammolarni hal qilishga yoʻnaltirishi kerak. Bularning barchasi kompaniyaning obroʻsi va ishbilarmonlik muhitini oshiradi, shuningdek, uzoq muddatli istiqbolda foydani oshiradi. Shu bilan birga, ijtimoiy javobgarlik jamiyatdagi axloqiy iqlim, odob, ijtimoiy muhitni shakllantirish uchun mas'uliyat ekanligini ta'kidlash kerak.

Hukumat, tadbirkorlik va jamiyatning oʻzaro hamkorligi butun jamiyatning dolzarb ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirishni oʻz ichiga olgan ijtimoiy buyurtma orqali qurilishi mumkin. Ijtimoiy buyurtma ilgari taqdim etilgan hamkorlik modeliga tegishli boʻlib, belgilangan muassasalar oʻrtasidagi munosabatlarning asosiy vositalaridan biridir [4]. Bu buyurtmachi va pudratchi oʻrtasidagi ijtimoiy masalalarni byudjetdan moliyalashtirish orqali hal qilish bilan bogʻliq hokimiyat tomonidan belgilanadigan munosabatlarni rivojlantirishga qaratilgan.

Xulosa

Shunday qilib, zamonaviy iqtisodiy munosabatlar juda koʻp turli xil oʻzaro ta'sirlardan iborat: tadbirkorlik va jamiyat, tadbirkorlik va hokimiyat. Bu munosabatlar bir-biridan oʻzaro manfaatlar asosida qurilgan. Ushbu manfaatlar butun korxona faoliyatini belgilaydi, hamkorlikning ikki tomonlama xarakteriga ega, kompaniyani xodimlar, jamoat tashkilotlari, hokimiyat organlari, pudratchilar va boshqa xoʻjalik yurituvchi sub'ektlar bilan bogʻlaydi.

Tadbirkorni faqat oʻz vazifalari va muammolarini hal qilish bilan shugʻullanadigan birlik sifatida emas, balki koʻpincha daromadlarni koʻpaytirish, soliqlarni toʻlash, kamdan-kam hollarda xodimlarni rivojlantirish bilan emas, balki jamiyat bilan oʻzaro munosabatlar instituti sifatida koʻrib chiqsak, biz butun mamlakatni muvozanatli rivojlanishiga erishilishi mumkin [5].

Har bir agent o'zaro kutish sub'ekti bo'lgan ushbu kontseptsiyada ijtimoiy mas'uliyatli biznes ishtirok etuvchi iqtisodiy agentlarning umidlari va o'z manfaatlarini qondiradigan tarzda faoliyat yuritishi kerak. Tadbirkorlik jamiyatning institutsional tizimini ishlab chiqaradi. Ijtimoiy tadbirkorlik ko'rsatilgan institutsional aloqalarni kengaytirish va mustahkamlashga qaratilgan bo'lib, ularni amalga oshirishning eng muhim tarkibiy qismi hisoblanadi [6, 123-b.].

Xulosa qilib shuni ta'kidlaymizki, muvaffaqiyatli korxona bo'lish uchun jamiyat va davlat yaqindan o'zaro hamkorlik qilish, mas'uliyatni o'z zimmalariga olish zarur bo'lgan institutlar ekanligini anglashi kerak, bu nafaqat huquqiy kelishuvlarni amalga oshirish bilan bog'liq bo'lmasdan, balki ijtimoiy masalalarni hal qilishga ham qaratilgan bo'lishi lozim. Institutsional aloqalarni saqlab qolish orqali biznes va davlat muvaffaqiyatli rivojlanishi mumkin. Korxonalar faoliyati o'zaro hamkorlik uchun maqbul yechimlarni topishga qaratilgan bo'lishi kerak.

REFERENCES

1. Манташян Г.Г. Институциональные аспекты предпринимательской деятельности : автореф. дис. ... канд. экон. наук. М., 2013.
2. ГОСТ Р ИСО 26000–2012. Руководство по социальной ответственности. М., 2014.
3. Розенков Д.А. Управление развитием отношений бизнеса, общества и государства в современной экономической системе : автореф. дис. ... д-ра экон. наук. М., 2007.
4. Zadek S. The logic of collaborative governance: corporate responsibility, accountability, and the social contract // Cambridge Corporate Social Responsibility Initiative Working Paper. 2006. No. 17.
5. Чирикова А. Бизнес как субъект социальной политики в современной России // Общество и экономика. 2006. № 9. С. 116–117.
6. Баканова Е.С. Корпоративная социальная ответственность в российском обществе. СПб., 2007.
7. 9. Dostonbek Bahodir O'G'I Eshpulatov (2022). O'zbekiston agrosanoat majmuasida innovatsiyalarni joriy qilish holatini baholash. Academic research in educational sciences, TSAU (Conference), 16-32.
8. 10. Абдувохидов, А., Эшпўлатов, Д., Халимжонов, Д., & Бегимкулов, Д. (2022). Қишлоқ хўжалигида иқтисодий ўсиш сифатини аниқлаш ва унинг кўрсаткичлари тахлили. Экономика и образование, 23(4), 16-31.
9. 11. Berdiev Gayrat Ibragimovich, Eshpulatov Dostonbek Bahodir ogli, Mahkammadiev Turgunboy Jumaboevich, Kudratov Alisher Alijonovich, & Eshkulova Hilola Shoyimkul kizi. (2022). Methods of sustainable food supply system development. World Bulletin of Management and Law, 16, 100-106. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbml/article/view/1625>
10. 11. Eshpulatov , D. (2022). Analysis of the organizationaleconomic mechanism to improve the sustainability of economic growth in agriculture. science and innovative development, 5(6), 104–122. Retrieved from <https://indep-ilm.uz/index.php/journal/article/view/340>